

Предговор

Поетика животних и историјских вртешки у Тадићевој поезији: од ружа до врлети завичаја

Поезија као имагинарни, језички, семантички и симболички продор у несвакидашње, али и у свакидашње језгро живота није само извесна игра са могућностима језика и речи и могућим значењима, већ је и разгртање разноврсних садржаја живота кроз имагинарно-језичку и мисаоно-душевну игру унутрашњости, па као таква представља и један поглед на свет и израз једног духа времена. У својој новој песничкој збирци „Руже у ветровима врлети“, Тадић разгрће разноврсне животне просторе и временске стадијуме кроз стваралачку рефлексiju и имажинацију песничке феноменологије, повезујући своју поетику најчешће са оним догођеним и виђеним, што заокупља и ум и душу које гледају у огледало унутрашњости. Поетски стил у том унутрашњем трагању и растварању спознатог у Тадићевим стиховима одговара духу српског реализма традиционалног поетског израза у римама, али и приповедној прози, и уједно нагиње импресионизму својственом модернизму 20-ог века.

У поетској хијерархији Тадићеве збирке заступљени су различити, али и од субјекта неодвојиви феномени живота, а стихови преточени у песничку пустоловину и у загонетне и догођене приче, обухватају неколико циклуса. У песничком опредељењу тема, заступљена је, поред осталих, поетика о жени, у којој песник пева о лепоти жене, сусрета и комплексној суштини љубави у циклусу Жена и судбина. У једном од циклуса под насловом Времена су пролазила доминирају песничке рефлексije о сопству, однос према коначности (смрти) и пролазности и смислу живота. Стихови назначеног циклуса приказују песничково залажење у унутрашњост душе, кроз амбивалентан однос према постојећем, према затеченом стању ствари, са ставом прихватања и неприхватања уједно. Утолико су стихови овог циклуса уједно исказ једне унутрашње потраге за смислом, борбе са сенкама прошлости и садашњости, са питањима о трајању живота, о прошлим временима која су носила у себи сушту топлину и сјај. Песник износи на површину и оно што се чини несавладиво и неодгонетљиво, неразрешено, неизговорљиво ма колико било болно и разорно како би кроз дубину душе, која све види, спознао трагове прошлости и ослободио душу за нове увиде.

Поред суочавања са тамним аспектима егзистенције, песник је загледан и у лепоту,

у естетички свет који увек постоји као врста бедема „у навали пред светом” да би зашао даље од свакодневнице. Ту импресију лепоте као дивљења, чуђења, као израз чистоте, као чулне и духовне лепоте, песник проналази и у природи, тј. природној лепоти која је представљена кроз неупоредиву и ненадмашну лепоту гора, река, нарочито ружа чије значење песник метафорично преноси и на лепоту женских бића. Лепота је сагледана и у дану што долази, годишњим добима, звуцима природе, у завичајним врлетима. Лепота природа је представљена и у љубавним стиховима као пратећи елемент, тј. као саставни део сценографије љубавне драматике или стања.

Песник Тадић своје стихове преплиће и са родољубивим, социјалним и епским елементима, настављајући у том погледу и традицију српских песника који певају и о родној грудии, јер како каже пословица: „Човек без отаџбине је као земља без семена.” Немир и поглед ка завичају чине да песник док пева не заборавља своје порекло, дрво и лист са којег је потекао, па кроз индивидуалну, искуствену призму, наставља трагом родољубивих песама Шантића, Пандуровића, Ракића, Васиљева и пева и о завичају, о ратним временима, о мајкама чије сузе сведоче патње народа.

У Тадићевим стиховима постоји дијалектичка повезаност између песама, јер се стихо-

ви из једне песме често надовезују по сличној теми на стихове друге песме, па збирка у целини, и сходно различитим циклусима, чини компактну целину. Притом, песник захвата различите феномене људског постојања као што су љубав, борба, живот, коначност, пролазност, други, правда- неправда, слобода-неслобода. У тој песничкој дијалектици живота, песничка сага Тадића уједно сведочи и један поглед на свет (нем. Weltanschauung) и психологију и метафизику душе повезане са душама других, било непосредним или индиректним везама. Песничка инспирација га кроз унутрашње дијалоге и монологе води и до спознаје унутрашњих вилајета сопствене душе и њених подсвесних, тамних дубина, али и лепоте, светлости, мира.

Тај разноврсни круг света живота од којег песник не бежи и који предочава у својим стиховима без околишења, ипак с времена на време постаје за песника страно место и спрам њега заузима дистанцу, показује жељу за ескапизмом и извесну дозу скептицизма, посебно према сувише модерном свету и његовим безвредносним аршинима. Одатле се појављује и жал за прошлим временима које песник поново буди кроз поетску реминисценцију. У момен-тима имагинарне левитације и стваралачке гравитације, понекад инспирисане даљинама које привлаче и зову, песник је усмерен на екстатичко транспоновање у завичај, у познате и

драге просторе, крајолике, природна места, реке, брда, планине, куће и познате улице, сусрете са вољенима који добијају истакнуто место у испитивању и властитог положаја и сопствених осећања. Зато је и атмосфера многих песама пресвучена искреним и осећајним изливима, јер песнику инспирација долази не из нечега што је само ствар мисли, већ из говора срца које је отворено за слободну песничку реч. Без обзира да ли је реч о глорификацији појединих момената живота, покушајима идеализације стварности да би се у њој нашла лепота или о деглорификацији онога што се показује само као привидно и лажно у људском свету. Целокупан тон се заснива на изразито осећајној динамици, која у јаком интензитету појачава семантику слике онога што песник жели да пренесе својим читаоцима, било да је реч о романтичним осећајима према жени, природи или егзистенцијалним дубинама душе, која се пита о свом сопству и тајнама или о родољубивим осећањима према свом завичају.

Гледана у целини, Тадићева збирка у структуралном погледу обухвата шест циклуса. Може се издвојити циклус посвећен љубави и жени, потом песме које отварају свакодневну животну стварност песника кроз упитан доживљај смисла, али и песме које откључавају доживљај природе, годишњих доба, шумовима, људи, драгоцених тренутака и сусрета. Песме посвећене завичају и

историјским дешавањима у родном крају имају лирско-епски тон уједно, а песме посвећене деци и песме за децу износе песникову маштовитост и довитљивост да светове предочи гледајући очима детета. Песник пише и песме са критичким увидима о људској природи када она није продуховљена, култивисана, прожета љубављу и саосећањем према постојању, као у песми *Људска љусџиња* којом песник на непосредан начин предочава ситуацију савременог човека у стању отуђености, времену испражњеном од вишег смисла.

Феномен слободе као један од најважнијих вредности и у етичком и духовном смислу, такође се провлачи као чест мотив кроз стихове Љубомира Тадића у неколико песама и са различитим значењима. И када су у питању родољубиве песме, али и друге. Слобода као важна супстанца идентитета и вредност за опстанак, представљена је у родољубивим песмама кроз трагове предака, славне битке и неустрашиве јунаке, без чијег постојања не би било ни садашњости.

У песми *Лавез љаса* преко слике окова ланца песник је метафорично приказао и окове савременог човека који су му постављени око духа, душе, али и тела. Оков представља симболично и стање садашњег, савременог, хаотичног, убрзаног, нихилистичког аспекта света без вредности. Сличан моменат неслободе, којим

песник на индиректан начин предочава моћ над човеком, који је изложен неизвесности и некој неодгонетљивој вољи, јавља се и у песми *Чудне 2019-џе јодине*.

Питање слободе се јавља и као питање духовног постојања, јер је слобода и основно својство духа, како је тврдио и руски философ Николај Берђајев. У песниковим стиховима идеја слободе се јавља на метафоричан начин, а такође и кроз директну алузију на непотпуни смисао постојања без слободе. Песник указује колико је слобода, а не ропство, висока вредност за свако биће на земљи. Тај однос ропства и слободе, преточен кроз метафору господара и роба, у слици односа човека и пса, у песми *Лавез љаса*, песник потенцира на лирски начин и исказује кроз јаку тежњу освешћених животиња да се ослободе од окова ланаца. У стиховима споменуте песме, може се читати двоструки смисао. Једно од значења се препознаје кроз песников индиректан апел савременом човеку да се отргне од различитих облика робовања, а друго упућује на недостатак свести човека да у категорији слободе види узрок и услов свог властитог опстанка као човека, тј. људске врсте, и као духовног бића. Заборав тог универзалног права ствара од човека тлачитеља, господара, који у свирепости и показивању инструменталног смисла моћи не спознаје смисао слободе, као што песник казује у следећим стиховима:

„не види да је ланац,/пријатељу око врата,/ тешка казна/ропство тужно”.

На тај осећај неслободе, када човек у овом свету не може да живи на земљи као на пријатељском и родном станишту, надовезује се песничко осећање људске отуђености, коју приказује у стиховима кроз слику затворених индивидуа и субјеката. Услед таквог стања, немогуће је да се успостави истинска комуникација и релација - ти и буде доведена до јединства онога ми, што песник са чежњом истиче у многим стиховима, посебно љубавним. Савремени свет се утопио у несвесну отуђеност која уводи људе у свет празнине, у свет изван посредовања, изван љубави, изван слободе. Песник на индиректан начин увиђа мотив празнине, указујући на опште проблеме као што су емотивна уздрманост човека, уздрманост друштва и хуманистичког, алтруистичког људског погледа на свет, и тако указује на дестабилизацију идентитетских поставки, на лутање духа које се манифестује као израз дубље потраге – потраге за смислом, љубављу, лепотом душе и духовним изворима, вредностима предака преко којих би људско биће успоставило хармонију и доживело узвишеност и радост постојања, живота, те живело у једној врсти људског раја. Песник величајући смисао Светла, као супротног таме, предочава своју потрагу за извором духовног смисла и правим људским вредностима, као у песми *Људски рај*:

„Често гледао сам смену ноћи и дана,/лу-
тајући светом жељан/људскога раја.”

Циклус песама посвећен завичају и српској колевци

Поједине песме, посебно у циклусу *Земља
моја*, су као кваке којима песник отвара врата
завичаја и скида прашину са прохујалих вре-
мена. Он пева и о лепоти Фрушке горе, крај које
је некада живео у Новом Саду, а коју послушкује
и гледа и сада из даљине, а песничка слика
преноси и звучни тон ветрова, потока и шумова
обала Дунава. У њима преовладава импресија
тишине, ћутања, недоречености. На тај начин
песник упућује и на нестале приче, приче које
су утихнуле и које се више не чују. Димензија
нечујног звука која разбија тишину учмалих
гора, потврђује још један израз контраста у пе-
сниковој збирци. Изгледа као да песник исто-
времено корача ка завичају, а истовремено као
да жели да устукне да би што боље сагледао
лепоту својих драгих боравишта, простора, чак
и природе са свим њеним скривеним кутови-
ма, тајнама. Категорија лепоте код песника се
примењује и на естетски простор природе, тј.
он сагледава лепо и као лепо у природи, као у
песми Учмале горе.

У песничкој визији Тадића постоје ремини-
сценције на завичај, које се буде изненада кроз
слике које имају субјективно значење, прожете

емотивним визијама из којих песник сагледава и вредности белог, туђег света, али и упоређује садашњу ситуацију у родном крају са прошлим данима. У песми *Пусџа колиба*, песничке слике су усмерене на прошли свет, свет којег сада нема, али певањем о непостојећем свету, песник враћа, оживљава оно што је нестало, па постаје стварно и истинито у унутрашњем утиску, тј. постаје биће и улази у трајање.

У наведеној и песмама са сличном тематиком, налазимо контрастне ефекте где једна слика указује на другу, али преламајући једну страну стања ствари кроз другу, као у огледалу.

Кроз поезију песник се приближава својим завичајним просторима, али не само као топо-сима мира, лепоте и инспирације, који су везани за блиску прошлост, већ захвата и објективно време, историјске догађаје оних простора Србије када се она мучи у неправди, у рату, у страдању, у болу и јауку, али с поносом на подвиге јунаштва и херојства, кроз које песник, подсећајући на њих, опомиње садашњост и мери је аршинима етичких вредности. У тој ноти препознајемо и глас песника кога ране свога народа боле (Мене све ране мога рода боле – Алекса Шантић, Моја отаџбина), који у у растрзаности душе, гледа како у „крви братској настаје нова држава“, пева песник и наставља: „Опет се земља моја/ у крви и боли гуши/ опет те сузе ледне/последње ра-

дости гуше/мајчиној души./ Опет земља моја/
од бола јечи,/ од силног плача мајки.”

На ракићевски начин, песник опевава муке свога народа још од Косовског боја и времена цара Лазара до модерне Србије која се обрела у ратовима 90-их. У њима препознајемо трагове епике, традиционалне теме, родољубиве мотиве, који се у виду својеврсне епске драме, истичу у песми *На бојишћу – српској колевци*. Истоимена песма алудира на песму из Косовског циклуса *Косовка девојка*. Ипак, она се у Тадићевој збирци разликује по форми од других песама са епским и родољубивим мотивима, јер је представљена у дијалошком облику, као разговор између рањеног јунака и Косовке мајке. Као у српској епској и народној поезији. Алудирајући да су косовске муке, сузе и крв обојиле свето место ауром страдања, али и јаком надом и вером у спасење.

Кроз речи које рањени српски јунак упућује српској мајци, која је величанствена у својој брижности и посвећености одржању опстанка, песник преноси смисао Косова и Метохије као истрајне, али и Свете земље. Исказујући и метафизички смисао љубави према властитој земљи, народу и прецима.

„Али знај мајко наша,/ за Косово си нас дала./ У косовској црној земљи,/почивају наши преци./ Не плач мајко ти над нама,/ но истину свету реци.”

Косовка мајка је представљена као мајка свих мајки, као храбра мајка српског рода. У односу на песму *Косовка девојка* из народне књижевности, песник уводи мотив мајке, алудирајући да се некадашња косовка девојка, као видарка рана косовких јунака, поново појављује, али сада као мајка, јер су опет времена турбулентна. Песник настоји да таквом алузијом и јаком симболичком заправо представи лик српске жене као мајке која и поред свих суза и мука, услед разних губитака сведочи не само тешку истину живота, већ и лепоту косовских божура, храброст предака, чувајући као непроцењиво благо жива сећања. У многим песмама песник изражава бригу за српски род и невоље кроз које пролази, и пролазио је, па каже „Црне ме мисли море,/што ветром до мене стижу/ пала су тамо браћа моја/у крви својој на бојишту.”

У погледу на језичку стилистику, у својој поезији Тадић понекад користи изразе који припадају архаичном језику. Поједине речи су употребљене као у старим епским песмама, као што је на пример у песми *Умучале јоре*, подсећајући на његошевски стихотворни тон. И није случајно да једну песму посвећује и Његошу, и директно му поручује: „вечно луча твоја живи”.

Песма о Његошу је нашла своје место управо у циклусу који је посвећен отаџбини, вели-

ким историјским тренуцима, одбрани српства. У истом циклусу су и песме у којима песник атакује на разједињеност, а позива браћу да отворе очи и да буду витешке и часне душе. Он позива да се пробуде сећања на јунаштва и указује и на неодвојивост многих врлина народа од историјског пута. Са похвалним тоном подсећа на херојске подвиге и херојску етику као у песми *Зов Косова* или *Крајина моја*. Песникова душа увек болно трепери кад осећа немир сукоба и заборав јединства без којег настаје нова земља што израста на крви, као у песми *Земља моја* и *Нова сабља*. У песми *Будимо заједно*, песник позива на саборност, на братску повезаност и оданост: „Два смо срца којима та иста крв тече/ не дај да нам туђинац опет/те братске главе сече.” Мотив правде, као окосница историје, нашао је своје место у песми *Пољано моја*, у којој песник показује извештај, али не и крајњи скептицизам да ће његова држава да дочека правду. Са осећањем наде, он пева у истоименој песми у којој слика пољане уједно представља и метафору и државе, песник казује: „надам се,/ још увек надам/ цветаће на њему радост и правда”.

У петом циклусу песама *Земља моја* песник предочава непорециву лепоту разних крајева родне земље, а однос према природи посредован је и љубављу према завичају. Зато

лепота није само ствар естетског доживљаја, већ и духовног доживљаја песника и осећајности за места која имају посебно значење и ауру и у снажној су спреси за његовим сећањима и промишљањима. Ту разноврсну лепоту песник доживљава кроз више слојева, видећи лепоту и узвишеност природе у рекама, планинама, брдима, равницама, дајући им и особине људи. У њима, поред лепоте, песник види, тј. чује и говор историје, предака, јецај, плач, па и звук звона. Персонификација је непосредно видљива и у песниковом опису ветрова. Ветрови имају метафорично значење као песме, говора, приче, која повезује људе и времена. Ветрови које чује песник, имају и историјску димензију, па у песмама као што су *Пустиа колиба* и *Најушџена кућа* песник се сусреће са последицама прогона или напуштености старих времена и живота, алудирајући истовремено и на вредности из прошлости и некадашњи смисао живота („ништа више тамо није/ ко што беше у моја времена”), као у песми *Закључана враџа*. Тај вид живота је утихнуо и са нестанком њених житеља и недостаје као извор, као врело правог живота и смисла. У појединим песмама, песник јасно и види своју мајку, а мотив мајке се појављује и у другим песмама, где је она представљена и као мајка читавог рода, као Косовка мајка,

па жена и у том смислу чини важан животни круг песника и песничког стихотворења.

Песничке рефлексije о животу, пролазности и белом свету

У Тадићевој поезији присутан је често и моменат понављања у доживљају животних ситуација, па се може говорити о цикличној слици времена у песниковој визији живота. Као у песми *Поновни сусрећ, Ојет си дошла* или кроз понављање појединих тема (на пример куће, дома) као у насловима *Најушћена кућа*, *Пусћа кућа*, *Кућа сћара* или *Пусћа колиба*, али и кроз стихове који се односе на понављање у историјском времену, кроз понављање у природи, јер многе слике су прожете увидима да долази поново јесен, поново зима, поново цветају руже и слично. Понављање у поетском доживљају света код Тадића асоцира и на античко-грчку рецепцију кружног схватања времена као у ставу „*nihil novum sub sole*” („ничег новог под сунцем”). Заправо се и Тадићева рефлексija креће у круговима, и такво схватање времена заправо омогућава и појаву питања која настају у хоризонту очекивања, претпоставки да будућност може да носи траг прошлости и да су све линије повезане у једну цикличну представу.

У циклусу именованом као *Времена су* ѿролазила срећемо се са песмама посвећене коначности и песниковом односу према крај-

њој могућности живота, са изразитим тужним сентиментом према постојању које пролази, као у лирици Бранка Радичевића. Са Радичевићем га повезује и чест приказ јесени у појединим песмама, љубав према креацији живота и враћање у прошлост да би сагледао живот. Поред мотива лепоте живота и чуђења над постојањем, укључујући и људско, који постоје у другим циклусима, у Тадићевом циклусу *Времена су пролазила* интензивираан је мотив нестајања, али уз виђење природе као вечно постојеће, јер она остаје и након појединачних живота. У потреби да напише и песме опраштања, песник уместо лишћа, које опевава Радичевић (лишћа – „зеленога ја више гледати нећу”), обраћа се ружама следећим стиховима: „Ја ћу сузе ронит,/ што вас брат не могу/. Или као у стиху: „Збогом руже моје,/бране и небране,/ никад неће доћи/ као што беше то пролеће, лане.”

Стихови у којима песник рефлектује над собом, прожете су сетним емоцијама о смрти и крају, са којима улази у непрекидну борбу. У истом циклусу, он се осврће и на времена која недостају, било у одсутном или свакодневном протицању времена. У њима су и слике завичаја представљене из димензије дирљивог осећања и сећања, жеље за повратком ономе што је некада чинило присан круг живота. Песник пева као из чежње и носталгије за проналажењем некадашње хармоније и безбрижности, која је

свет чинила пунијим, срдачнијим и пријатељским местом живљења. Тај осећај носталгије се појачава још и сазнањем да је тај круг негде затворен у далеку прошлости, јер како пева у песми „Времена су пролазила”: „нигде пута ни раскршћа/да би човек туда прошао.” Градација интензитета сличног осећања се протеже и на песму „Закључана врата.” Истовремено, лутања по беспућима белог света, која доносе и духу нова виђења онога што је свуда исто, поново воде песника, кроз мисли и сећања, ка мислима која увиру у сећања на одређена местима као и сећања на просторе родне груде, али и ка драгим пријатељима, као у песми Растанак.

Руже у животу песника

Песник свој доживљај лепоте као нечег драгоценог, неописиво вредног, са интензивном поетичком сензитивношћу исказује кроз свој однос према ружама, вртовима цвећа, постојању ружа, њиховом карактеру, бојама, утиску које остављају. Руже сусимбол иметафора и песничко-веснажне везе са животом, доживљајем лепоте живота, младости, пролећа, радости, веселости, игром, брижним односом према њиховом постојању. Али су руже повезане и са осећајем жала, тугом, доживљајем коначности, која је повезана са људским светом.

Руже су чест мотив у целокупној збирци и песник са њима често разговара и приписује им

антропоморфна обележја. У песми *Бране руже* и другим песама посвећеним ружама, песник ће истицати и њихову надвременску лепоту.

Песме о ружама можемо читати и као песме које су посвећене различитим карактерима жена, али и у песмама које излазе и изван тог оквира. Ако их читамо у песмама у којима песник повезује руже са љубављу према жени и односом према вољеном бићу, срећемо се са доживљајем драматике љубави кроз многе мотиве: кроз наду, некад спокојство, некад игру, ишчекивање, немир, кроз снове и сновиђења.

Тадићева поезија је преко симбола ружа истовремено испуњена идеалитетом љубави, свој ственом романтичарском полету. И то често идеалу љубави и њеној немогућности да се раствори и окаже до крајности у стварном животу, који можемо препознати у појединим песмама Лазе Костића, вертеровским чежњама за љубављу код Гетеа, Пушкиновим дубинама.

Тадићеве песме о ружама носе траг романтизма као симбол неописиве природне лепоте и дражи и уграђене су у песников доживљај љубави и чежње било према женама или самом постојању ружа, као у песми „Руже моје”. Оне истовремено изазивају дамаре, осећање радости постојања, нежности и брижности, као и дрхтаје душе, и кад нису повезане са женом. У ружама је саткана лепота и метафора лепоте живота, живота као дара и као особитог врта који је дат

човеку. Руже за песника представљају радост постојања, понос, али и елан и снагу као у стиху „ви стојите лепе, подигнуте главе“. Руже су уједно и сами стихови, јер песник заправо тежи да створи од својих стихова властити ружичњак. Руже добијају поетско-естетску вредност и садрже идеју лепоте не само у природном смислу, већ и душевно-естетском. Оне су извор и песникове маште, имагинације, сећања, тајни унутрашњости. Поред естетске вредности, оне постоје и као симбол у метафизичком значењу, јер њихова пролазност коју доноси расцвалост замењена је погледом на њихову трајност у вечито новом цвату. И поред могућности да будубране, да чекају, да представљају екстатичку сферу свакодневног живота, оне су пролазка души појединих песама, представљене на лирски начин с дубоком осећајношћу. Оне су и веселе и њихова веселост представља заправо један посебан атрибут који им песник удахњује, јер оне за песничког субјекта имају вредносну димензију, димензију вечности и индиректно и димензију живота у полету, раскоши и лепоти. Погледом на руже песник преображава стварност од неутралне сфере до диониске опијености животом, до заноса, до игре.

Ружа као симбол љубави према жени у историји књижевности се појављује у средњовековној поеми из 13. века код Гијом де Лориса у књизи Роман о ружи, у 4058 стихова. Руже су инспира-

ција многим песницима, јер засењују својом појавом, мирисом, бојама, било у вртовима или као бране руже, којима песник посвећује мноштво стихова. У савременој поезији руже се спомињу и у наслову књиге песника Виктора Радуне *Крв и руже*, као и у роману *Мали ђринц*. Мали јунак романа показује посебан однос према својој ружи, уз доживљај ружа као посебних бића, као кад носталгично говори: „Када би ружа била ту, била би ми довољна само једна секунда да знам шта осећам.” „Гледајући ружу, открио сам многе тајне света.” Управо овај последњи цитат одговара песниковом односу према ружама, проткан емоцијама и љубављу, без обзира где постоје и расту, као у стиховима песме *Румене руже*: „Клањам се поздравом свакој,/ко да их одавна већ знам.”

Ружа је доживљена кроз својство изразите лепоте, чулности, безгрешне чистоте и невиности, чак и као биће које може да разуме људске муке и људски свет.

Љубавне песме у Тадићевој лирици

Љубавни стихови се у збирци граде на вичу очекивања већ догођеног, а често са хоризонта очекивања будућег времена као што је песма *Сусрети* и песме са индикативним садржајем сусрета, потекле из простора трагања, лутања, самоће и надања или пак из изненадног, случај-